

**BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINI
TAYYORLASHDA CLIL AMALIYOTIDAN FOYDALANISH
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРАКТИКИ CLIL В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ
USING THE PRACTICE OF CLIL IN THE TRAINING OF FUTURE
PRIMARY SCHOOL TEACHERS**

Nodira Mirzayeva Abduxamidovna,

CHDPU. P.f.f.d., dotsenti,

GulDu doktoranti,

Nafisa Jalolova Himmat qizi.

ChDPU, Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

2-bosqich bakalavr talabasi

Abstract: the article talks about the primary education system and professional-communicative competencies of future primary school teachers. In the formation of a modern pedagogue, an important emphasis is placed on conveying the knowledge and skills required of a 21st century teacher to students as a result of the integration of primary education subjects with foreign languages, and on the development of opportunities to use language skills in education. given In the article, the essence of CLIL technology in the field of primary education is widely covered.

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich ta'lim tizimi va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-kommunikativ kompetentsiyalari haqida so'z yuritiladi. Zamonaviy pedagogni shakllantirishda 21-asr o'qituvchisidan talab qilinadigan bilim va ko'nikmalarni o'quvchilarga xorijiy tillar bilan boshlang'ich ta'lim fanlarini integratsiyalash natijasida etkazishga, bilim berishda esa til ko'nikmalarini qo'llay olish imkoniyatlarini rivojlantirishga muhim urg'u berilgan. Maqolada esa boshlang'ich ta'lim yo'nalishida CLIL texnologiyasining mazmun-mohiyati keng yoritilib berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, CLIL texnologiyasi, D.Marsh, kommunikativ ko'nikmalar, kognitiv jarayon, madaniyat, lug'at, amaliyot.

Maktab o'quvchilarining bilimi va ko'nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o'quvchilarining savodxonligini rivojlantirish bilan birga, til bilish ko'nikmalarini xam shakllantirish dolzarb sanalmoqda. Ta'lim o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo'lib, shu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma'lumoti va tarbiyasi ham amalga oshadi. Darslarda o'qituvchi o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini mashg'ulotlar vositasida o'quvchilarga etkazadi, o'quvchilar esa uni o'zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladi[5].

Hozirgi kunda boshlang'ich sinflar uchun ikki tillilik, ya'ni o'z ona tiliga qo'shimcha tarzda xorijiy til bilan bog'lab ta'lim berish ta'lim tarbiya jarayonidagi yangi yondashuvlardan deb hisoblasak bo'ladi. Bu maktab yoshidagi o'quvchilarni nafaqat o'z ona tilisida, balki kommunikativ iqtidorni rivojlantirishga qaratilgan holda til bilish ko'nikmasini xorijiy tillar bilan boyitishga olib keladi. Buni qisqacha qilib "CLIL texnologiya" deb ataymiz. CLIL (Content and Language Integrated Learning) atamasini fanga Finlandiyadagi Zyvaskyla universitetidan Devit Marsh tadbiq etgan bo'lib, ikki tillilik atamaları bir necha yillardan beri kasb-hunar ta'limida mashhur bo'lib kelgan[1].

Boshlang'ich ta'limda CLIL texnologiyasi birinchi navbatda yosh o'quvchilarning til ko'nikmasini yanada rivojlantirish uchun tatbiq qilindi. Hozirgi kunda ushbu ta'limot boshlang'ich ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi hamda amaliyotga keng tadbiq etila boshlanildi. CLIL texnologiya quyidagilarni o'z ichiga oladi.

So'nggi yillarda butun Evropa maktablarida qo'shimcha ikki tillilik turli shakllari bo'yicha tajribalar o'tkazildi. 2003-yil Newberruda CLIL deb nomlanuvchi xorijiy tillarni o'rgatuvchi texnologiyani eng keng tarqalgan shakllardan biri sifatida ko'rdik. Ushbu atama maktab o'quvchilarining xorijiy tilini boyitishning eng maqbul yo'nalishi bo'lib, o'quvchilarda til ko'nikmalarini ma'lum fanlarni o'qitish jarayonida shakllantirib borish, xorijiy tilda mazmun, madaniyat va bilish jarayonlarini tasvirlash uchun ishlatiladi. CLIL nazariyalari Marsh fikriga ko'ra, qo'shtillilik natijasida yaratilgan o'quv muhitida, o'quvchining umumiy bilish jarayoni, shuningdek, uning motivatsiyasi va qiziqishi oshiriladi. Zamonaviy ta'lim tamoyillari asosida tashkil etilgan CLIL sinfi - bu o'quvchilardan iborat maktab sinflarinigina tashkil etmay, aksincha maktabdan tashqari tashqi dunyo bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xos olamni yaratadi. Bugungi kunda ko'p insonlar xorijiy tillarni o'rganish uchun soatlar sarflashadi, lekin ular ebu kommunikativ ko'nikmalarni amaliyotda ishlata olmay qiynalishadi. CLIL esa umumiy ta'limda rasman qabul qilingan xorijiy tilni o'qitishga yaxshi javob bermagan o'quvchilarni yanada keng doirada fikrlashga undaydi va shu bilan birga ularning o'ziga bo'lgan qiziqishini qaytaradi[1].

Marsh ta'kidlaganidek, ta'limning ushbu shakli ko'p yillar davomida muayyan turdagi o'quv yurtlari va mahalliy aholi uchun umumiy bo'lib kelgan. So'ngi o'n yilliklarda e'tiborga olib kelingan bu metodologiyaning turli maktablar va turli mintaqalarda tobora ko'roq joriy etilyotgani diqqatga sazavor.

Merriam-Vebster Online Dictionary ma'lumotlarga ko'ra, qo'shtillilik amaliyoti natijasida o'quvchi yoshlarning bu ikki tilda gapirish qobiliyati yoki ikki tildan foydalanish va uning kommunikativ kompetentligini yuqori darajada rivojlanishiga olib keladi. Ijtimoiy darajadagi ikki tillik atamasi ozchilik va

migrantlarning har tomonlama xarakteristikasiga ishora qiladi. Yaqinda Evropada Kanada tajribasi misolida, etno-lingvistik jihatdan aralash mintaqalarda bir nechta ta'lim dasturlari ishga tushirildi. Evropa modeli Kanada modeli bilan bir xil mezonga asoslangan bo'lsada, u o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ba'zi tadqiqotchilar hali ham ikki tillilik tilning o'z me'yorlari aralashishi tufayli o'quvchilar uchun zararli bo'lishi mumkin deya sanaydi[2].

Ikki tillilik haqidagi eng keng tarqalgan qarashlar shundan iboratki, o'quvchini ona tili vositasida o'qitishni boshlashdan oldin, bola o'z ona tilini mukammal bilish kerak. Biroq bitta asosiy tamoyil bor, boshqa sabablarga ko'ra rivojlanish ehtimoli kamroq bo'lgan tilni o'qitish orqali qo'llab quvvatlash yaxshiroq samara berishi tajribalarda isbotlanmoqda. Laubeova (2000) ta'kidlashicha, qo'shimcha ikki tillilik birinchi tilni yo'qotmasdan yoki zaiflashtirmasdan ikkinchi tilni o'zlashtirish sifatida tavsiflanadi. Bir necha tilshunoslar Kanadaning immersion nazariyalariga keyinchalik maxsus "CLIL yondashuvi"ga ta'sir ko'rsatadi va qo'shtillilik amaliyotining nazariy asoslarini ishlab chiqdilar.

Bir qancha nazariyalar shuni ko'rsatadiki, til bilan bog'liq kodlar va tuzulmalar boshqa ma'lumotlar shaklida xotirada saqlanadi va tilni o'zlashtirishning boshqa kognitiv ko'nikmalari kabi o'rganish tamoyillariga amal qiladi. Cummins paradigmasida yangi ma'lumotlar "tanlash, sotib olish, qurish va integratsiyani" tashkil qilish bilan o'z ichiga olgan to'rt bosqichli kodlash jarayoni orqali amalga oshiriladi. Qisqa muddatli va uzoq muddatli xotiraning ushbu ikki bosqichli asosi va yuqorida tavsiflangan to'rtta aqliy jarayon ikkinchi tilni o'zlashtirishda bilishning rolini tushuntirish uchun, nazariya ehtiyojini qondirish uchun etarli emas.

Cummins va Poirler fikriga ko'ra, barcha to'rtta til ko'nikmasi: tinglash, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarida tilni o'zlashtirishda samaradorlikning yuqori bo'lishi, ikkinchi tilni o'rganishning dastlabki bosqichlaridan boshlab tilni o'zlashtirishga qaratilgan nazariyalar tufayli deb ta'riflaydi[3]. Cummins umumiy xotira tizimlariga bo'lgan nuqtaiy nazariyalarini mazmuni bilan cheklamaydi, balki akademik tilni kognitiv bilishni ham o'z ichiga oladi. Boshqacha qilib aytganda, tushunish yoki ishlab chiqarish uchun ona tili yoki ikkinchi tilni tanlash qisqa muddatli xotirada amalga oshiriladi.

Til o'rganish jarayonida, ko'pgina sinf o'quvchilarida motivatsiya, ishtiyoq va qiziqishning etishmasligi odatiy holdir sifatida kuzatildi. CLIL nazariyotchilarning ta'kidlashicha, CLIL tomonidan yaratilgan o'quv muhiti o'quvchining umumiy o'rganish qobiliyatini, shuningdek, uning motivatsiyasi va qiziqishini oshiradi. CLIL muhitiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan muhim xususiyatlaridan biri bu o'quvchining til ko'nikmasining, kommunkativ kompetentlikning rivojlanishiga sabab bo'ladi.

CLIL yondashuvi boshlang'ich, o'rta yoki oliy ta'limda o'tkazilishiga qarab tuzilish jihatidan farqlanadi. CLIL texnologiyaning maqsadi, tilning umumiy malakasini oshirish, og'zaki muloqot ko'nikmalarini shakllantirish, ko'p tillilikka bo'lgan qiziqish va munosabatlarni rivojlantiradi, maqsadli tilni tanishtiradi, mavzuga oid maqsadli til terminologiyasiga kirishni ta'minlashdir. Turli xil kontentni o'rganish imkoniyati, faqat xorijiy tillar asosida orqali amalga oshmaydi. Balki, o'quvchilarning o'z ona tilidagi til kompetensiyasining rivojlanganligiga bog'liq sanaladi. CLIL ta'limi uchun mos o'quv materiallarini topish uchun maktablar tayyor emas. Bunday materiallar nafaqat maqsadli xorijiy tilni o'rgatuvchi maktablarni, balki milliy o'quv dasturidagi fanlarni ham qamrab olish kerak. CLILni tegishli maktab tizimlariga joriy etish xavfli emas, aksincha foydali bo'ladi. CLIL ta'minoti uchun mos bo'lgan mavzular odatda ijtimoiy soha bilan bog'liq edi. Tarix, Geografiya hatto Jismoniy tarbiya kabi fanlar o'rgatilar edi. Ba'zi mamlakatlarda tabiiy fanlar masalan matematika yoki biologiya ko'pincha tajriba usulida maqsadli ravishda ikki tilda o'qitiladi. SHu bilan birga gumanitar fanlarga tegishli fanlar madaniyatlararo bog'liqlikni targ'ib qilishga ko'proq mos kelishi aniq, chunki ular o'quvchilarni millatning o'z madaniyatiga xos xususiyatlarga nisbatan ongli bo'lishiga olib keladigan xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Boshlang'ich ta'limda dastlabki ikki yilida xorijiy til maqsadli ta'lim (odatda ingliz, fransuz) majburiy fanlar bilan birlashtirilib o'zaro bog'liq holda o'qitiladi.

Bizning ko'p millatli xalqimiz rivojida ham qo'shtillilik amaliyoti keng qo'llanishi samarali natija beradi. chunki o'zbek tili turkiy tillarga mansub bo'lib, qardosh turkiy tilli millatlarni tushunish va ular madaniyatini anglashda asosiy vositasi bo'lib sanaladi. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining kommunikativ kompetentligini qo'shimcha horijiy til ko'nikmalari asosida shakllantirish, kelajakda dunyo tili darajasigacha ko'tarilayotgan ingliz tilini davlat maktablarida yanada keng o'rganilib, tadbiq etilishiga sabab bo'lsa ajab emas.

Adabiyotlar ro'yhati

1. Alba Graziano, Barbara Turchetta, Fausto Benedetti and Letizia Cinganotto., Pedagogical and Technological Innovations in (and through) Content and Language Integrated Learning
2. Sandra Attard Montalto, Lindsay Walter, Maria Theodorou, Kleoniki Chrysanthou. The CLIL Guidebook

<https://conferencea.org>

3. Coyle, D., Marsh, D. & P. Hood. (2010) Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Ioannou Georgiou, S. and Pavlou, P. Guidelines for CLIL Implementation in Primary and Pre-primary Education, 2011.
5. <https://kun.uz/news/2019/11/27/boshlangich-sinfda-oqitishning-zamonaviy-texnologiyalaridan-foydalanish-usullari>